29/05/2023

Κωνσταντίνος Παλαιολόγος: Ο τελευταίος Αυτοκράτορας του Βυζαντίου

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

«Ανήρ αγαθός ην και του κοινού κηδεμών» (Κριτόβουλος)

Η 29η Μαΐου φέρνει κάθε χρόνο στη μνήμη των Ελλήνων την αποφράδα Τρίτη της 29ης Μαΐου 1453, κατά την οποία η Κωνσταντινούπολη, **«το μάτι της Ανατολής» και «το κλειδί της Οικουμένης»** κατά τον ανώνυμο θρηνωδό, έπεσε στα χέρια των αλλοθρήσκων Τούρκων• φέρει ακόμη στη μνήμη και την υπέροχη μορφή, τον τελευταίο Αυτοκράτορα του Βυζαντίου, τον ασκητικό αγωνιστή Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, τον Εθνομάρτυρα (1449-1453), ο οποίος έπεσε μαχόμενος στην πύλη του Αγίου Ρωμανού, αγωνιζόμενος ως λέων για να αναχαιτίσει το χείμαρρο των εισβολέων, αλλά ζει και μένει αθάνατος στους θρύλους, στην ψυχή και στο φρόνημα του Ελληνικού Λαού.

Γεννήθηκε το 1404. Ήταν ο τέταρτος γιός του Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγου, του φιλοσόφου και συνετού Αυτοκράτορος (1391-1425) και της Ελένης Δραγάση,

θυγατρός του Σλάβου ηγεμόνα της Βορειοανατολικής Μακεδονίας Κωνσταντίνου Δραγάση, ***«της εν Χριστώ τω Θεώ Αυγούστας και Αυτοκρατόρισσας των Ρωμαίων της Παλαιολογίνας»***, κατά τον ιστορικό Φραντζή, της μετέπειτα **Αγίας Υπομονής**. Λήγοντος του 1427 ανέλαβε τη διοίκηση του Δεσποτάτου του Μορέως. Διακρίθηκε για τις αρετές και τις διοικητικές του δεξιότητες. Έλαβε πείρα της στρατιωτικής οργάνωσης των Τούρκων στα πεδία των μαχών. Συγκέντρωσε την προσοχή του Γένους. Όταν δε ο θρόνος της Βασιλίδας των πόλεων χήρευε, κλήθηκε από τη σύγκλητο, τον κλήρο, τους άρχοντες και το λαό να αναλάβει τη διοίκηση της Αυτοκρατορίας το έτος 1449, σε ηλικία 45 χρόνων. Αποδέχτηκε την εκλογή γνωρίζοντας τι τον περιμένει. Είναι αποφασισμένος όμως να αγωνιστεί και να δώσει τα πάντα για τη σωτηρία του Γένους.

Όταν ανήλθε στο Βυζαντινό θρόνο, η **Κωνσταντινούπολη** ήταν η σκιά του παλαιού εαυτού της. Το προπύργιο αυτό της Ευρώπης και του Χριστιανισμού, η κιβωτός της Ορθοδοξίας και το σκήνωμα του Ελληνικού Πολιτισμού, δεν είχε συνέλθει από το θανάσιμο κτύπημα των Σταυροφόρων και μόλις που ανέπνεε. Το Ισλάμ είχε δημιουργήσει γύρω του ασφυκτικό κλοιό. Ο πληθυσμός ήταν ελάχιστος. Τα στρατιωτικά μέσα πενιχρά, ο στρατός ολιγάριθμος. Μόνη ελπίδα παρέμεινε ο Θεός.

Σώφρων, μετριοπαθής, φρόνιμος και ενάρετος, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, συνετός και πάρα πολύ μορφωμένος, όπως τον χαρακτηρίζει ο Κριτόβουλος, προβλέπει τα πάντα, αναπτύσσει μια ζηλευτή δραστηριότητα, κάνει ό,τι είναι ανθρωπίνως δυνατό, οργανώνει την άμυνα του Βυζαντίου όσο μπορεί πληρέστερα. Είναι ο «Ἕλλεν Κωνσταντῖνος», όπως τον χαρακτηρίζει ένα δημοτικό τραγούδι της Τραπεζούντας. Είναι ο ενσαρκωτής της νέας Ελληνικής πνοής, όπως διαπιστώνει ο Λάμπρου. Είναι ο Άγιος Αυτοκράτωρ, όπως τον αποκαλεί ο Τωμαδάκης, ο πρώτος βασιλιάς των Νεοελλήνων, όπως τον θέλει ο Βακαλόπουλος. Είναι αποφασισμένος για όλα. Δεν έχει σε μικρότερο βαθμό τις αρετές ενός Κόδρου ή ενός Λεωνίδα. Έχει όμως να αντιμετωπίσει πιο δύσκολα προβλήματα από εκείνους.

Πριν προλάβει να ολοκληρώσει τις προετοιμασίες του, ανέρχεται στον Τουρκικό Θρόνο ο Μεχμέτ ο δεύτερος (19 μόλις χρόνων). Φιλόδοξος, ορμητικός, αποφασιστικός και ικανότατος, εργάζεται με πείσμα και επιμονή με στόχο να κατακτήσει την Κωνσταντινούπολη. Οργανώνει μεγάλο σε αριθμό στράτευμα το οποίο εξοπλίζει με το σπουδαίο νέο όπλο της εποχής, το πυροβόλο. Αποκλείει την Πελοπόννησο για να μην μπορούν να φθάσουν ενισχύσεις στον Παλαιολόγο και κτίζει το φρούριο Ρούμελη Χισάρ στην Ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου. Τον Απρίλιο του 1453, επικεφαλής αναρίθμητου στρατού και ισχυρού στόλου πολιορκεί την

Κωνσταντινούπολη και στήνει τη σκηνή του απέναντι από την πύλη του Αγίου Ρωμανού. Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, επικεφαλής του δικού του στρατού, στήνει το στρατηγείο του στην πύλη του Αγίου Ρωμανού και με θαυμαστό τρόπο εμψυχώνει τους λίγους αλλά λεοντόκαρδους υπερασπιστές της Κωνσταντινούπολης. Έφιππος επιθεωρεί τα τείχη και τους πύργους. Τον διακατέχει «απόφασις, θέλησις αγώνος καί έρως θανάτου» κατά ένα σύγχρονό του μελετητή. Δίδει οδηγίες. Κατευθύνει την όλη άμυνα. Οι επιθέσεις του εχθρού αποκρούονται. Ο αγώνας συνεχίζεται, αλλά κάθε μέρα που περνά γίνεται και πιο δύσκολος.

Υποχρεωμένος να δεχτεί τη ψευδοσύνοδο της Φλωρεντίας, με την ελπίδα να επιτύχει αποτελεσματική βοήθεια από τη Ρώμη, αντιμετωπίζει με βαριά καρδιά τη διάψευση των προσδοκιών του -βοήθεια ουσιαστικά δεν ήλθε- και τις αποδοκιμασίες των ανθενωτικών. Κατά τον Λουκά Νοταρά, κορυφαίο υπέρμαχο της Ορθοδοξίας, στον οποίο οι ενωτικοί απέδιδαν τη φράση: «κρειττότερόν ἐστιν εἰδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει φακιόλιον βασιλεύον τούρκων ἤ καλύπτραν λατινικήν», ο Παλαιολόγος προκαλεί τη δυσπιστία των φανατικών ενωτικών και των δυτικών. Ο δρόμος του είναι μαρτυρικός.

Αν και διαθέτει μόνον 8 έως 10 χιλιάδες μαχητές και ο εχθρός διαθέτει 180 έως 250 χιλιάδες, τρεις φορές περισσότερο από τον όλο πληθυσμό της Κωνσταντινουπόλεως, ο Κωνσταντίνος αποκρούει με ήρεμη μεγαλοπρέπεια προτάσεις του Σουλτάνου περί παραδόσεως με ευνοϊκούς όρους για τον ίδιο και τους άρχοντες. Ιστορική είναι η απάντηση, όπως την διαφύλαξε ο Δούκας: ***«Το δε την πόλιν σοι δούναι, ουκ εμόν έστιν ουτ' άλλου των κατοικούντων εν ταύτη· κοινή γαρ γνώμῃ πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν και ου φεισόμεθα της ζωής ημών***».

Στις προτρεπτικές δημηγορίες προς τους συμπολεμιστές του υπογραμμίζει τα ιδανικά για τα οποία αγωνίζονται και τα ιεραρχεί: «Πρώτον μεν υπέρ της πίστεως ημών και της ευσεβείας, δεύτερον δε υπέρ της πατρίδος …». Είναι η υποθήκη του προς τους Έλληνες της Τουρκοκρατίας που γίνεται σύνθημα του αγώνα του 1821. Είναι η πνευματική γραμμή του Έθνους για τα μέχρι σήμερα αγωνίσματά του. Είναι η εθνική προσταγή για σήμερα, για αύριο, για πάντα!

Την παραμονή της τελικής εφόδου των εχθρών, επιθεωρεί τα τείχη. Δίνει οδηγίες και στη συγκέντρωση των αξιωματούχων του και τους υπενθυμίζει: «Εκείνοι έχουσι τας ελπίδας αυτών εις άρματα και ίππους και δύναμιν και πλήθος, ημείς δε στηρίζομεν την πεποίθησιν ημών εις το όνομα του Κυρίου του Θεού και σωτήρος ημών … και εις τας ημετέρας χείρας και την ρωμαλεότητα, ην εδωρήσατο εις ημάς η θεία δύναμις …». Υπογραμμίζει προφητικά: «Ο στέφανος ο αδαμάντινος εν ουρανοίς εναπόκειται ημίν και μνήμη αιώνιος και αξία εν τω κόσμω έσεται» και

καταλήγει: «Οφείλεται κοινώς έσμεν, ίνα προτιμήσωμεν αποθανείν μάλλον ή ζην». Αυτό είναι το αντίστοιχο του «Ελευθερία ή θάνατος» του 1821, στο οποίο όλοι απαντούν με μια φωνή: «Αποθάνωμεν υπέρ της Χριστού Πίστεως και της πατρίδος ημών».

Ορθόδοξος την ψυχή, από πατριωτική ανάγκη «Ενωτικός», για να σώσει την Πόλη, πηγαίνει στην εσπερινή Θεία Λειτουργία, που επρόκειτο να είναι η τελευταία στην Αγία Σοφία και πού το βράδυ εκείνο κατά τον Τωμαδάκη, ξαναγέμισε από ορθοδόξους «και οι ορθόδοξοι ιερείς – πατριάρχης δεν υπήρχεν- εξομολόγησαν, συνεχώρησαν και μετέλαβαν τον υποψήφιον μάρτυρα» (Περ. Κιβωτός, 1953, σελ. 190).

Εξαγνισμένος, αποχαιρετά τα ανάκτορα, ζητά συγγνώμη από όλους, σε μια συγκλονιστική σκηνή και μετά, με συνοδεία το Φραντζή επιθεωρεί τείχη και πύργους για να βεβαιωθεί, αν όλοι γρηγορούν, ο καθένας στην έπαλξή του.

Η μεγάλη έφοδος του εχθρού δεν τον αιφνιδιάζει κοιμώμενο, αλλά τον βρίσκει μαχόμενο. Ο τραυματισμός του Ιουστινιάνη, η εισβολή από την κερκόπορτα των εχθρών, η κραυγή «η Πόλις εάλω», τα όσα επακολουθούν δεν κάμπτουν το φρόνημά του. Βγάζει τα αυτοκρατορικά σύμβολα, όπως διηγείται ο Φραντζής, «σύρει το ξίφος, κεντά τον ίππον και ρίπτεται ως ο Σαμψών κατά των αλλοφύλων των οποίων κατά την πρώτην συμπλοκήν εκ των τειχών απεκρήμνησεν». Έτσι συνεχίζει τον αγώνα. «Βρυχώμενος ως λέων και την ρομφαίαν εσπασμένην έχων εν τη δεξιά πολλούς των πολεμίων απέσφαξε και το αίμα ποταμηδόν εκ των ποδών και των χειρών αυτού έρρεεν …».

Πριν πέσει από τα κτυπήματα των εχθρών, ο ασύγκριτος ήρωας με το σπαθί και «τ’ ἑλληνικό κοντάριν», κατά τον υπολογισμό της Δημοτικής Μούσας της Τραπεζούντας, «τρακόσιους Τούρκους έκοψε και δεκατρείς πασάδες».

Όταν διαπίστωσε ότι όλοι οι περί αυτόν ήρωες φονεύθηκαν, κατά τον ιστορικό Δούκα ανέκραξε: «Ουκ έστι τις των χριστιανών του λαβείν την κεφαλήν μου απ’ εμού;», ή κατά τον Κριτόβουλο: «Η πόλις αλίσκεται καμοί ζην περίεστιν;».

Τότε αφού κτυπήθηκε «κατά πρόσωπον και εκ των νότων», έπεσε νεκρός ανάμεσα στους άλλους ήρωες συναγωνιστές του!

Ο Σουλτάνος εξακρίβωσε το θάνατο του ήρωα και μάρτυρα και επέτρεψε στους χριστιανούς να θάψουν το ακέφαλο κορμί του. Η ψυχή όμως του Γένους έστειλε Αρχάγγελο που τον άρπαξε απ’ των εχθρών τα χέρια και τον έκρυψε κάπου, μαρμαρωμένο, αλλά ζωντανό, «… καί καρτερεῖ την Ἅγια ὥρα πού θἄρθουν τά γραμμένα … γιά νά ξυπνήση μέ ὅλα τά φουσᾶτα του, τόν πόλεμο ν’ ἀρχίση καί νά

σκορπίσει τήν Τουρκιά καί νά τήν κυνηγήση ...», παρηγοριά και ελπίδα των ραγιάδων στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, σπονδυλική στήλη της Ιστορίας μας μέχρι σήμερα.

Αυτή τη μορφή την ηρωική και ωραία για την ιστορία και για το θρύλο, την άγια για την ελληνική ψυχή, τη σεβαστή από εχθρούς και φίλους, πρέπει να την έχουμε στα κατάβαθα της ψυχής μας, σεβαστή και αμόλυντη.

Το σύνολο των ιστορικών, δικών μας και ξένων, παραδέχονται αυτό που συνοψίζεται στη φράση του διάσημου G. Ostrogorky: «Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ 11ος ἀγωνίστηκε ὡς τό τέλος καί πέθανε πολεμώντας». Την αλήθεια αυτή τη γνωρίζουν και την αναγνωρίζουν και οι Τούρκοι Ιστορικοί. Έτσι ο Τούρκος Ιστορικός Ισμαήλ Χαμί Τανισμέτ, αναγνωρίζει και ομολογεί: «Άπασαι όμως αι διαδόσεις των ξένων και τουρκικών πηγών συμφωνούν επί του σημείου ότι, ο Αυτοκράτωρ μετά την πτώσιν της Πόλεως, έλαβε προσωπικώς μέρος εις τας διεξαχθείσας σκληράς οδομαχίας και μαχόμενος ως λέων και χωρίς να παραδώση το ένδοξον ξίφος του εις τον μέγαν εχθρόν του, έπεσε ενδόξως ως ήρως. Η τουρκική Ιστορία θεωρεί υποχρέωσιν να μνημονεύη μετά σεβασμού την ανάμνησιν της ενδόξου προσωπικότητος του Αυτοκράτορος ... του οποίου ο ηρωικός θάνατος ελύπησε και αυτόν τον Πορθητήν»!

Βεβαίως και ο **Στήβεν Ράνσιμαν,** ο γνωστός Άγγλος Ιστορικός, έκανε πριν μερικά χρόνια μια διαπίστωση. Γράφει ότι οι Έλληνες ***«... θυμόντουσαν εκείνη τη μαύρη Τρίτη, μια μέρα που όλοι οι πραγματικοί Έλληνες θεωρούν ακόμη ως αποφράδα, και οι ψυχές τους σκιρτούσαν και το θάρρος τους δυνάμωνε, όταν μιλούσαν για τον τελευταίο χριστιανό αυτοκράτορα, που όρθιος και ατρόμητος μπροστά στο ρήγμα, εγκαταλειμμένος από τους Δυτικούς συμμάχους του, απέκρουε τους απίστους, μέχρι που ο αριθμός τους τον συνέτριψε και έπεσε με την Αυτοκρατορία ως σάβανό του»***.

Αυτό εξακολουθεί να συμβαίνει και σήμερα. **Οι Έλληνες** γνωρίζουν περισσότερο από τον Τούρκο και τον Άγγλο Ιστορικό τι οφείλουν στον ήρωα, το μάρτυρα, τον **Κωνσταντίνο Παλαιολόγο**. Εμπνέονται από τα πιστεύω του και τα ιδανικά του και συνεχίζουν να διατηρούν στη μνήμη και στην καρδιά τους, φωτοστεφανωμένη την οδηγητική και ηγετική Μορφή Του και θα της προσφέρουν πάντοτε ευλαβικά τα άνθη του σεβασμού, της ευγνωμοσύνης, του θαυμασμού και της αγάπης τους. Αιωνία ας είναι η μνήμη του.

Πηγή: Χριστόδουλος Γ. Παχουλίδης/ Εκκλησία της Κύπρου